

OSAMU DAZAI

ΟΧΙ ΠΙΑ

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

μετάφραση
Έφη Τσιρώνη

 Διότρα

Περιεχόμενα

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση_7

ΠΡΟΛΟΓΟΣ_19

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ_25

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ_45

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ: ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ_99

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ: ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ_135

ΕΠΙΛΟΓΟΣ_169

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Στην εποχή μας δεν είναι παράξενο ένα έργο που θεωρείται κλασικό να κάνει θραύση στο νεαρό αναγνωστικό κοινό, αυτό που προκαλεί εντύπωση όμως είναι η ένταση του φαινομένου που παρατηρείται τελευταία. Στην περίπτωση των έργων του Osamu Dazai οι ήρωες έχουν φτάσει να αποτελούν έμπνευση για manga ιστορίες, που σημειώνουν μάλιστα μεγάλη επιτυχία. Για ποιον λόγο όμως συμβαίνει αυτό;

Ο Osamu Dazai, ψευδώνυμο του Tsushima Shūji (19 Ιουνίου 1909, Κανάγκι, Αομόρι-13 Ιουνίου 1948, Τόκιο), ήταν ένας μυθιστοριογράφος που αναδείχθηκε στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ως η λογοτεχνική φωνή της εποχής του. Γεννημένος στη βόρεια Ιαπωνία, έκτος γιος ενός πλούσιου γαιοκτήμονα και πολιτικού, ο Dazai ανατρέχει συχνά στο παρελθόν του για να αντλήσει υλικό για τη μυθοπλασία του. Η ζοφερότητα που χαρακτηρίζει τα έργα του διανθίζεται με ένα πολύ ιδιαίτερο χιούμορ με αποτέλεσμα

να δημιουργείται στον αναγνώστη η αίσθηση μιας βαθιάς ειρωνείας.

Ο Dazaï έγραψε σε μια εποχή κατά την οποία οι παραδοσιακές αξίες αμφισβητούνταν. Έτσι, χρειάστηκε να παλέψει σκληρά με την τέχνη του ώστε να ανακαλύψει τα όριά του. Η πρώτη συλλογή διηγημάτων του με τίτλο *Bannen* (1936, *Τα χρόνια του λυκόφωτος*), γραμμένη με τη μορφή shishōsetsu (προσωπική μυθοπλασία), κατέδειξε εξαρχής την ικανότητά του να χειρίζεται αριστοτεχνικά πολλά λογοτεχνικά στίλ και να πλάθει ήρωες σκοτεινούς, που αντανακλούσαν την ίδια του την προσωπικότητα. Ήταν ένας από τους λίγους Ιάπωνες συγγραφείς που συνέχισαν να παράγουν έργα πραγματικής λογοτεχνικής αξίας κατά τα χρόνια του πολέμου (1941-1945). Για παράδειγμα, το *Otogi zōshi* (1945, *Παραμύθια*) μας προσφέρει νέες εκδοχές παραδοσιακών παραμυθιών μαγεύοντάς μας με τη λογοτεχνικότητά του, ενώ το *Tsugaru* (1944, *Επιστροφή στο Τσουγκάρου*) αποτελεί ένα βαθιά συγκινητικό μνημόσυνο για τον τόπο καταγωγής του. Η απίστευτη ικανότητα του Dazaï να μας παρασύρει στον σκοτεινό του κόσμο είναι περισσότερο εμφανής στα μεταπολεμικά του έργα, όπως τα *Shayō* (1947, *Ο ήλιος που δύει*), *Biyon no tsuma* (1947, *Η γυναίκα του Βιγιόν*) και *Ningen shikkaku* (1948, *Όχι πια άνθρωπος*).

Μετά από αρκετές αποτυχημένες απόπειρες κατά τη διάρκεια της ζωής του, ο Dazaï αυτοκτόνησε το 1948, λίγο μετά τη δημοσίευση του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας, αφήνοντας πίσω του ένα ανολοκλήρωτο μυθιστόρημα με τον δυσοίωνα τίτλο *Αντίο*.

*

Το *Όχι πια άνθρωπος* αφηγείται την ιστορία του Όμπα Γιόζο, ο οποίος θεωρεί τον εαυτό του ελαττωματικό άνθρωπο. Η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο και η ιστορία παρουσιάζεται με τη μορφή προσωπικού ημερολογίου, μια προσπάθεια του συγγραφέα να μας κάνει να ταυτιστούμε με τον ήρωα, μια πρόσκληση να μπούμε στο μυαλό του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προτίμηση του ήρωα στη στοχαστική αντωνυμία «jibun» αντί για την «οιε» ή την «βοκου», που χρησιμοποιούνται περιστασιακά.

Η ιστορία ξεκινά με την αφήγηση ενός μυθιστοριογράφου που εξετάζει τη ζωή του Γιόζο μέσα από προσωπικές του φωτογραφίες και ημερολόγια. Από αυτά τα στοιχεία ο αφηγητής αποκομίζει μια εντύπωση ενός φαινομενικά ευτυχισμένου αγοριού και μετέπειτα ενός φυσιολογικού άντρα, του οποίου όμως η εικόνα δημιουργεί παράλληλα «μια αίσθηση πλήρους τεχνητότητας». Όπως καταλήγει στον πρόλογο: «Δεν έχω ξαναδεί τόσο ανεξιχνίαστο πρόσωπο σε άνθρωπο». Αυτή η παράδοξη αναντιστοιχία μεταξύ της εξωτερικής εμφάνισης και της κυρίως ουσίας του ανθρώπου αποδίδεται μέσα από τη σύγχρονη τέχνη της φωτογραφίας, η οποία αποκαλύπτει την οντολογία μέσω μιας τεχνολογικής διαδικασίας, χωρίς την παρέμβαση της ευαισθησίας του καλλιτέχνη, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στη ζωγραφική. Πρόκειται αναμφίβολα για μια απολύτως ταιριαστή εισαγωγή σε ένα μυθιστόρημα που δεν αφήνει ανεπηρέαστη καμία πτυχή του ανθρώπου.

Η ιδιότυπη αφήγηση του κεντρικού ήρωα αρχίζει μόνο αφότου διαπιστωθεί ότι υπάρχει πράγματι κάτι παράξενο –όχι ακριβώς ανθρώπινο– πάνω του. Από νεαρή ηλικία ο Γιόζο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως κάτι διαφορετικό από τον

άνθρωπο· είναι εντελώς αποκομμένος από τα φυσιολογικά συναισθήματα και τις ανάγκες, ισχυριζόμενος ακόμη και αδυναμία να νιώσει πείνα. Χωρίς λοιπόν καμία ενσυναίσθηση, χωρίς κανένα αίσθημα ευτυχίας ή θλίψης, αμφισβητεί τις γνήσιες προθέσεις των άλλων: «Αν οι γείτονές μου καταφέρνουν να επιβιώνουν χωρίς να αυτοκτονούν, χωρίς να τρελαίνονται, διατηρώντας το ενδιαφέρον τους για τα πολιτικά κόμματα, μην υποκύπτοντας στην απελπισία, συνεχίζοντας αποφασιστικά τον αγώνα για την ύπαρξη, μπορεί η θλίψη τους να είναι πραγματικά γνήσια».

Το *Όχι πια άνθρωπος* χωρίζεται σε τρία κεφάλαια, καθένα από τα οποία αντιστοιχεί σε μια περίοδο της ζωής του Γιόζο. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται λεπτομερώς η παιδική του ηλικία, όταν ένιωθε μονίμως παρεξηγημένος και αποξενωμένος, γεγονός που τον ανάγκασε να υιοθετήσει ένα στιλ γελωτοποιού, ώστε να μπορέσει να ενταχθεί σε ένα σύνολο που δεν κατανοούσε, κρύβοντας τον πόνο του πίσω από το προσωπείο του κλόουν.

«“Όσο μπορώ και κάνω τους άλλους να γελάνε, αδιάφορο πώς”», σκεφτόμουν, “θα είμαι εντάξει. Αν το πετύχω αυτό, το πιθανότερο είναι ότι κανένας δεν θα νοιάζεται και πολύ για την αποστασιοποίησή μου από τη ζωή του. Το ένα πράγμα που πρέπει να αποφύγω είναι να φανώ προσβλητικός: θα είμαι το τίποτα, ο άνεμος, ο ουρανόσ”. Η δράση μου ως γελωτοποιού, ενός ρόλου γεννημένου από απόγνωση, επεκτεινόταν μέχρι και τους υπηρέτες, τους οποίους φοβόμουν περισσότερο κι από την οικογένειά μου, αφού τους έβρισκα εντελώς ακατανόητους».

Σημείο καμπής και ένα από τα πιο δυνατά χαρακτηριστικά του βιβλίου είναι η αίσθηση που δημιουργείται στον αναγνώστη στο πρώτο κεφάλαιο ότι ο Γιόζο κακοποιήθηκε σεξουαλικά από τους υπηρέτες της οικογένειάς του, γεγονός που δεν κατήγγειλε ποτέ, αλλά τον σημάδεψε καθοριστικά.

Στο επόμενο κεφάλαιο, καθώς ο Γιόζο μεγαλώνει, αρχίζει να πίνει, να καπνίζει και να κοιμάται με πόρνες. «Δεν άργησα να καταλάβω ότι το αλκοόλ, ο καπνός και οι πόρνες ήταν έξοχα μέσα κατευνασμού (έστω και για λίγα λεπτά) του φόβου μου για τα ανθρώπινα όντα. Έφτασα μάλιστα στο σημείο να σκέφτομαι πως ακόμα κι αν χρειαζόταν να πουλήσω όλα μου τα υπάρχοντα για να έχω στη διάθεσή μου αυτά τα μέσα, θα άξιζε και με το παραπάνω το τίμημα».

Όπως αναφέρεται, κάποια στιγμή ο Γιόζο είχε δεσμό με μια παντρεμένη γυναίκα και οι δυο τους επιχειρήσαν διπλή αυτοκτονία. Ωστόσο μόνο εκείνη πέθανε. Έχοντας επιζήσει, ο Γιόζο κυριεύεται από ντροπή και ενοχές. Αυτό όμως που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο δεύτερο κεφάλαιο είναι η πρόσκαιρη διέξοδος που εμφανίστηκε. Η ζωγραφική λειτουργεί ως ένα μέσο προσέγγισης και κατανόησης του κόσμου, μια ευκαιρία να εκφραστεί η αλήθεια ενός εγώ που τόσο καιρό κρυβόταν καλά.

«Οι εικόνες που ζωγράφιζα ήταν τόσο σπαρακτικές, που αποσβόλωναν ακόμα κι εμένα τον ίδιο. Εδώ βρισκόταν ο αληθινός εαυτός που τόσο απεγνωσμένα έκρυβα. Είχα χαμογελάσει πρόσχαρα· είχα κάνει τους άλλους να γελάσουν· αυτή όμως ήταν η οδυνηρή πραγματικότητα. Επιβεβαίωσα μυστικά την ύπαρξη αυτού του εαυτού, σίγουρος πια πως απόδραση δεν υπήρχε, αλλά βέβαια δεν έδειξα τις ζωγραφιές μου

σε κανέναν εκτός από τον Τακίτσι. Δεν μου άρεσε η ιδέα ότι μπορεί ξαφνικά να γινόμεουν αντικείμενο καχύποπτης επαγρύπνησης άπαξ και η εφιαλτική πραγματικότητα κάτω από το προσωπίο του κλόουν ανιχνευόταν. Από την άλλη μεριά, φοβόμουν εξίσου ότι μπορεί οι άλλοι να μην αναγνωρίζαν τον πραγματικό μου εαυτό όταν τον έβλεπαν, υποθέτοντας ότι επρόκειτο απλώς για μια καινούρια αποστροφή στα μασκαραλίκια μου – ένα τέχνασμα για να προκαλέσω ακόμα περισσότερα γέλια. Αυτό θα ήταν το πιο οδυνηρό απ’ όλα. Κι έτσι, συνέχισα να κρύβω τις ζωγραφιές μου στο πίσω μέρος της ντουλάπας μου».

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο ερχόμαστε αντιμέτωποι με άλλο ένα γεγονός που είχε μεγάλο αντίκτυπο στη ζωή του ήρωα. Ο Γιόζο αποβάλλεται από το πανεπιστήμιο, γεγονός που οδηγεί και σε μια ακόμη αποβολή, από την οικογένειά του, που θέλει να του δώσει ένα μάθημα. Έτσι, περιέρχεται στη φροντίδα ενός οικογενειακού φίλου. Ο εξοστρακισμός αυτός γκρεμίζει και την τελευταία γέφυρα που τον συνέδεε με τους ανακουφιστικούς μηχανισμούς της συνήθειας και των συμβάσεων. Σε αυτό το σημείο διαφαίνεται πάλι η προσωπικότητα του συγγραφέα, καθώς είχε βιώσει έναν ακόμη εξοστρακισμό μετά την προσχώρησή του στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ιαπωνίας.

«Έμεινα εμβρόντητος. Κατά βάθος λοιπόν ο Χορίκι με αντιμετώπιζε σαν κάτι λιγότερο από ανθρώπινο ον. Δεν μπορούσε να με δει παρά ως το ζωντανό πτώμα μιας μέλλουσας αυτοκτονίας, κάποιον πεθαμένο από ντροπή, ένα γελοίο φάντασμα. Μου πρόσφερε τη φιλία του αποκλειστικά και μόνο για να με χρησιμοποιεί για τη δική του ευχαρίστηση, με

όποιον τρόπο τον εξυπηρετούσε. Όπως ήταν φυσικό, αυτή η σκέψη δεν με χαροποίησε ιδιαίτερα, γρήγορα όμως συνειδητοποίησα ότι ήταν αναμενόμενο να με βλέπει έτσι ο Χορίκι· ότι από πολύ παλιά, από παιδί ακόμα, φαινόταν να μην έχω τις προδιαγραφές του ανθρώπινου όντος· και ότι, απ' όσο μπορούσα να ξέρω, η περιφρόνηση, ακόμα και από τον Χορίκι, ίσως ήταν απολύτως αναμενόμενη».

Ο Γιόζο επιμένει στις καταστροφικές του συνήθειες και αντλεί έμπνευση από το *Ρουμπαγιάτ* του Ομάρ Καγιάμ. Αργότερα συνάπτει σχέση με μια γυναίκα ονόματι Γιοσίκο και εθίζεται στη μορφίνη. Στο μεταξύ η Γιοσίκο δέχεται σεξουαλική επίθεση, μα, αντί να την υποστηρίξει και να ζητήσει δικαιοσύνη, ο Γιόζο την κατηγορεί ότι είναι θύμα. Στη συνέχεια πέφτει σε απόγνωση και κατά συνέπεια μπαίνει σε ψυχιατρική κλινική, όπου τελικά πεθαίνει.

Το *Όχι πια άνθρωπος* είναι ένα έργο που σίγουρα μπορεί να χαρακτηριστεί κλασικό. Δεν αποτελεί απλώς ένα εμβληματικό έργο της ιαπωνικής κουλτούρας, αλλά πληροί επίσης καθαρά δυτικά πρότυπα. Η διαρκής αναζήτηση του ανθρώπου για ένα νόημα που διαρκώς του ξεφεύγει αποτελεί σημαντικό κομμάτι της τραγωδίας της ζωής μας και έχει χρησιμοποιηθεί ως αφηγηματικό πλαίσιο από όλους τους μεγάλους δημιουργούς. Εκτός αυτού, όπως κάθε έργο παγκόσμιας εμβέλειας, το μυθιστόρημα αυτό του Dazai δεν μένει στο στενό χρονικό πλαίσιο της δημιουργίας του. Ο συγγραφέας καταπιάνεται με το διαχρονικό θέμα της ανθρώπινης ύπαρξης, με όλα τα διλήμματα και τις αντιφάσεις που

αυτό συνεπάγεται. Έτσι, κάθε αναγνώστης του βιβλίου αναγνωρίζει μια προαιώνια αναζήτηση και μπορεί να ταυτιστεί με τους ήρωες. Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι ο κεντρικός ήρωας του έργου αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του ως ένα εχθρικό περιβάλλον που δεν κατανοεί και δεν γνωρίζει πώς να ενταχθεί σε αυτό. Ο Γιόζο δεν καταφέρνει να βρει το σημείο επαφής με τους ανθρώπους, νιώθει ότι η διαφορετικότητα του δημιουργεί μια απόσταση από τους άλλους, την οποία αδυνατεί να καλύψει με συμβατικούς όρους. Επομένως δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το *Όχι πια άνθρωπος* θεωρείται ένα cult ανάγνωσμα της νεολαίας, κάτι που έρχεται να επικυρώσει η αφηγηματική τέχνη των manga, που συχνά το χρησιμοποιεί ως πηγή έμπνευσης.

Αν και το μυθιστόρημα πραγματεύεται την πτώση των αριστοκρατικών οικογενειών στη μεταπολεμική Ιαπωνία, ο Dazai δεν παύει να διευρύνει αυτή την πτώση. Παρότι το *Όχι πια άνθρωπος* θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αυτοβιογραφικό έργο, η λογοτεχνική δεινότητα του συγγραφέα κάνει την ιστορία να απέχει πολύ από το να είναι απλώς ένα εξομολογητικό κείμενο. Πιο συγκεκριμένα, αυτό επιτυγχάνεται τοποθετώντας στο κέντρο του μυθιστορήματος το ερώτημα «Τι είναι ο άνθρωπος;». Πώς ορίζουμε την αφηρημένη έννοια «ανθρωπότητα»; Από ποια υλικά δομείται η ύπαρξη και τι είναι αυτό που την παρακινεί; «Είμαι πεπεισμένος ότι η ανθρώπινη ζωή είναι γεμάτη με πολλά αγνά, ευτυχημένα, γαλήνια παραδείγματα ανειλικρίνειας, πραγματικά υπέροχα στο είδος τους – ανθρώπων που εξαπατούν ο ένας τον άλλο χωρίς (παραδόξως) να τους προκαλούνται πληγές, ανθρώπων που μοιάζουν να μη γνωρίζουν καν ότι εξαπατούν ο ένας τον άλλο».

Ένα εξίσου δυνατό χωρίο σχετικά με την ανθρώπινη ύπαρξη βρίσκουμε στο μυθιστόρημα του Dazai *Shayō*: «Να περιμένεις. Στη ζωή μας γνωρίζουμε τη χαρά, τον θυμό, τη λύπη και εκατό άλλα συναισθήματα, αλλά όλα αυτά τα συναισθήματα μαζί καταλαμβάνουν το 1% του χρόνου μας. Το υπόλοιπο 99% είναι απλώς η ζωή στην αναμονή. Περιμένω με στιγμιαία προσμονή, νιώθοντας σαν να συνθλίβονται τα στήθη μου, τον ήχο στον διάδρομο των βημάτων της ευτυχίας. Κενό. Ω, η ζωή είναι πολύ οδυνηρή, η πραγματικότητα που επιβεβαιώνει την παγκόσμια πεποίθηση ότι είναι καλύτερο να μη γεννηθείς».

Το αέναο αίσθημα του κενού δεν άφησε ποτέ ήσυχο τον Osamu Dazai. Γι' αυτό και έκανε πράξη τη σκέψη του ότι είναι καλύτερο να μη γεννηθεί κανείς αυτοκτονώντας. Όμως ακριβώς εκεί, στην κόχη της άρνησης, ο Dazai θέτει έναν στόχο: την ευτυχία. Σε όλο του το έργο είναι εμφανές ότι πασχίζει να βρει διέξοδο, ότι παλεύει κόντρα στην απελπισία, ότι προσπαθεί να κατανοήσει ποιο είναι άραγε το νόημα σε έναν κόσμο όπου οι ουρανοί παραμένουν πεισματικά σιωπηλοί. Παρά την ολοένα και πιο αυτοκαταστροφική συμπεριφορά του ήρωα, ο ίδιος αποφεύγει τον οίκτο και συνεχίζει να αναλύει την ελαττωματική του κατάσταση. Αλήθεια, ποια σκοτεινά κομμάτια του εαυτού μας κρύβουμε ακόμη και από τους πιο στενούς μας φίλους; Ο Dazai προσεγγίζει αυτά τα ερωτήματα της ύπαρξης με τρόπο που θυμίζει τον Έρμαν Έσσε, αλλά η ανάλυσή του παίρνει ένα πολύ πιο σκοτεινό μονοπάτι, που μοιάζει περισσότερο με τα έργα του Ντοστογιέφσκι ή του Καμύ. Η αίσθηση της τραγικότητας είναι τόσο έντονη από την αρχή του *Όχι πια άνθρωπος*, που δεν είναι να απορεί κανείς που το έργο έχει τόσο μεγάλη απήχηση στις

νέες γενιές. Η παραστατική περιγραφή του κενού, ο προβληματισμός πάνω σε μια ζωή χωρίς ηθικά θεμέλια, το συνεχές κατηγορώ για την έλλειψη ενσυναίσθησης καθιστούν τους χαρακτήρες του Dazaï θελκτικούς στη νιότη, που ασφυκτιά.

«Είμαι ένας άρρωστος άνθρωπος», λέει ο πρωταγωνιστής στο *Υπόγειο* του Ντοστογιέφσκι και ο Dazaï μοιράζεται τον προβληματισμό του Ρώσου κλασικού για τους ανθρώπους, για την οργή και για τις αυταπάτες τους, για τα παραληρήματά τους. Ο άνθρωπος του *Υπογείου* δεν αξιώνει να τον λάβουμε υπόψη μας, καταλαβαίνει άλλωστε ότι η ομόφωνη συναίνεση δεν θα του προσφέρει και πολλά, και δεν έχει καθόλου στον νου του να πείσει τον άλλο. Ούτε και θέλει να εγχαράξει τη σκέψη του σε πέτρινες πλάκες, για να μείνουν ανεξίτηλες στους αιώνες που θα ακολουθήσουν. Τα ενδιαφέροντά του είναι ξένα προς την ολότητα και ξένα προς την Ιστορία. «Σαράντα ολόκληρα χρόνια κρυφάκουγα τα λόγια σας μέσα από μια χαραμάδα. Τα επινόησα ο ίδιος, μιας και δεν υπήρχε τίποτα άλλο να επινοήσω». Η κίνηση του κόσμου και η συνοχή του σε μια μικρή χαραμάδα... «Ένας που πλήττει! Πρόκειται για μια περιγραφή, έναν καθορισμό, πρόκειται, κύριοι, για μια σταδιοδρομία». Η ύπαρξη αυτή δείχνει, καθώς αυτοαναλύεται, να μην μπορεί να βρει ένα σταθερό σημείο, ενώ λέει πολλά σαν να μην έχει πολλά να πει για τον εαυτό της. Για να σπάσουν επιτέλους τα σάπια σχοινιά του επίσημου ψεύδους, ο Ντοστογιέφσκι ξεγυμνώνει τις ψυχές και τις παραδίδει στο ψύχος μιας τρομακτικής αναζήτησης. Τίποτα δεν είναι πλέον βολικό. Και εδώ είναι που ο Dazaï και ο μεγάλος Ρώσος συνομιλούν.

Το θέμα αυτό δεν είναι φυσικά σπάνιο στη λογοτεχνία. Το βιβλίο του Τζ. Ντ. Σάλιντζερ *Ο φύλακας στη σίκαλη* γνώρισε

τεράστια απήχηση, καθώς αποτυπώνει την απογοήτευση από τον κόσμο μέσα από την οπτική γωνία ενός εφήβου. Ο κοινός τόπος μεταξύ των δύο έργων είναι προφανής: Ο Χόλντεν Κόλφιλντ, ο έφηβος πρωταγωνιστής του μυθιστορήματος, αδυνατεί επίσης να κατανοήσει τον κόσμο γύρω του. Η αδυναμία επικοινωνίας είναι πρόδηλη μέσω της πρωτοπρόσωπης αφήγησης, καθώς ο νεαρός ήρωας κινείται μοναχικά στους δαιδάλους του μυαλού του, ξιφουλκώντας αέναα με τα μετεικάσματα των απωθημένων και των φόβων του. Ωστόσο η κύρια διαφορά έγκειται στο ότι ο Γιόζο είναι πολύ πιο αποστασιοποιημένος από την ανθρωπότητα σε σχέση με τον Χόλντεν, ο οποίος συχνά επιδεικνυε συναισθηματικές στιγμές που αργότερα αρνήθηκε.

Το να πεθαίνει κανείς από τη γέννησή του φαίνεται να είναι ο κύριος θρήνος που διατρέχει τις σελίδες και οι λέξεις που επιλέγει ο Dazai δημιουργούν μια αργή, αναπόφευκτη κάθοδο σε ένα βαθιά ανθρώπινο τέλος. Το θέμα θίγει επίσης σ'Ερμαν'Εσσε στον *Ντέμιαν*. Ο Dazai επίσης αφουγκράζεται την αρχή του *Μύθου του Σισύφου*, όπου ο Καμύ μας εξηγεί ότι δεν υπάρχει μεγαλύτερο φιλοσοφικό πρόβλημα από την αυτοκτονία: Αφού γνωρίζουμε ότι ο κόσμος είναι παράλογος και ότι οι σκοποί και οι στόχοι που μας προτείνουν δεν έχουν πραγματική αξία, τότε γιατί συνεχίζουμε αυτό το θέατρο; Ο Καμύ απαντά: Για το ίδιο το θέατρο. Πρέπει να φανταστούμε τον Σίσυφο ευτυχισμένο. Η λογοτεχνία του Dazai, από την άλλη, δεν απαντά. Αφουγκράζεται το ζήτημα, πεθαίνει ίσως, αλλά δεν απαντά.

*

Στον επίλογο πλέον τα ημερολόγια έχουν περάσει στα χέρια ενός άλλου αφηγητή, που δεν μπορεί παρά να απορροφηθεί από την έντασή τους, από τη γραφή, που προσεγγίζει μια αέναη προσπάθεια επικοινωνίας.

Το *Όχι πια άνθρωπος* είναι μια παρατεταμένη κραυγή σε μια διαρκώς επεκτεινόμενη έρημο. Παράλληλα, αποτελεί μια κατάδυση στην άβυσσο της ανθρώπινης ψυχής, που τελικά παραμένει ανεξιχνίαστη. Ο αναγνώστης εμπλέκεται σε αυτή την αναζήτηση, καθώς παρακολουθεί τις συνεχείς εναλλαγές συναισθημάτων του ήρωα, παρόλο που ο ίδιος διατείνεται ότι δεν τις καταλαβαίνει. Πρόκειται για ένα έργο τεράστιας δύναμης, που αντανακλά την ανάγκη του νέου για αναγνώριση. Το *Όχι πια άνθρωπος* είναι ένα αφήγημα αυτογνωσίας, όπου η ζωή ψάχνει μάταια δικαίωση. Αναμφίβολα ένα από τα καλύτερα βιβλία του περασμένου αιώνα, παραμένει επίκαιρο όσο ποτέ σε μια εποχή όπου όλοι μας προσπαθούμε να βρούμε το νήμα που μας συνδέει με τον κόσμο.

Φιλήμων Πατσάκης, για τις εκδόσεις Διόπτρα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Έχω δει τρεις φωτογραφίες του. Η πρώτη, που θα μπορούσατε να τη χαρακτηρίσετε παιδική, τον δείχνει στην ηλικία των δέκα ετών, ένα αγόρι περιτριγυρισμένο από πολλές γυναίκες (αναμφίβολα, τις αδελφές και τις ξαδέλφες του). Στέκει στην άκρη της λιμνούλας ενός κήπου, ντυμένο με ένα παντελόνι με ζωηρόχρωμα καρό. Το κεφάλι του είναι γερμένο τριάντα μοίρες στα αριστερά και τα δόντια του είναι γυμνωμένα σε ένα άσχημο μειδίαμα. Άσχημο; Μπορεί θαυμάσια να αμφισβητήσετε τον χαρακτηρισμό, μιας και όσοι διακρίνονται από έλλειψη ευαισθησίας (αυτοί, δηλαδή, που αδιαφορούν για θέματα ομορφιάς και ασχήμιας) θα σχολιάζαν μηχανικά, με ουδέτερο, κενό ύφος: «Τι αξιολάτρευτο αγοράκι!». Η αλήθεια είναι ότι αυτό που συνήθως θεωρείται «αξιολάτρευτο» υπάρχει στο πρόσωπο αυτού του παιδιού σε οριακά ικανή ποσότητα ώστε να προσδώσει νόημα στη φιλοφρόνηση. Πιστεύω όμως πως όποιος έχει εκτεθεί έστω και κατ' ελάχιστο σε όσα συναποτελούν την ομορφιά θα πετούσε στην άκρη τη φωτογραφία με την ίδια χειρονομία που θα χρησιμοποιούσε για να διώξει από πάνω του μια κάμπια και θα μουρμούριζε με βαθιά απέχθεια: «Τι φριχτό παιδί!».

Πράγματι, όσο πιο προσεκτικά εξετάζεις το χαμογελαστό πρόσωπο του μικρού, τόσο περισσότερο νιώθεις μια απερίγραπτη, ακατονόμαστη φρίκη να σε συνταράζει. Βλέπεις ότι στην πραγματικότητα το πρόσωπό του κάθε άλλο παρά χαμογελαστό είναι. Πάνω του δεν υπάρχει ίχνος χαμόγελου. Αν θέλετε απόδειξη, κοιτάξτε τις γερά σφιγμένες γροθιές του. Κανένα ανθρώπινο ον δεν μπορεί να χαμογελάσει σφίγγοντας έτσι τα χέρια του. Το ον είναι μαϊμού. Και το πρόσωπο ένα χαμογελαστό μαϊμουδίσιο πρόσωπο. Το χαμόγελο δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα αποκρουστικό σούφρωμα, ένα συνονθύλευμα άσχημων ρυτίδων. Η φωτογραφία αναπαράγει μια έκφραση τόσο φρικώδη, και ταυτόχρονα τόσο ακάθαρτη, ακόμα και εμετική, που η πρώτη παρόρμησή σου είναι να πεις: «Τι σταφιδιασμένο, αποκρουστικό αγοράκι!». Δεν έχω ξαναδεί ποτέ παιδί με τόσο ακατανόητη έκφραση. Το πρόσωπο στο δεύτερο στιγμιότυπο απέχει παρασάγγας από το πρώτο. Εδώ βλέπουμε έναν μαθητή ή φοιτητή – δεν είναι ξεκάθαρο τι από τα δύο. Όπως και να 'χει, τώρα είναι μοναδικά όμορφος. Αλλά και πάλι, το πρόσωπο αποτυγχάνει ανεξήγητα να δώσει την εντύπωση ότι ανήκει σε ανθρώπινο ον. Σε αυτή τη φωτογραφία είναι ντυμένος με στολή σπουδαστή και από το τσεπάκι του σακακιού του προβάλλει η άκρη ενός λευκού μαντιλιού. Κάθεται σε μια ψάθινη καρέκλα, σταυροπόδι. Κι εδώ χαμογελάει, αυτή τη φορά όχι με το σταφιδιασμένο μαϊμουδίσιο χαμόγελο, αλλά με ένα μάλλον εξασκημένο, επιδέξιο μειδίαμα. Παρ' όλ' αυτά, κάπως γίνεται και δεν είναι το χαμόγελο ενός ανθρώπινου όντος: πρόκειται για μια έκφραση που στερείται παντελώς ουσίας, αυτού που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε απουσία

«συγγένειας» ή ίσως «συνέχεια της ανθρώπινης ζωής» – δεν έχει καν το βάρος πουλιού. Το πρόσωπο είναι απλώς ένα κενό χαρτί, ελαφρύ σαν φτερό, και χαμογελάει. Με λίγα λόγια, η εικόνα προξενεί μια αίσθηση ολοκληρωτικής πλαστότητας. Προσποίηση, ανειλικρίνεια, βλακεία – καμία από αυτές τις λέξεις δεν αποδίδει επακριβώς την έκφραση. Και φυσικά, δεν θα μπορούσες απλώς να την απαξιώσεις ως δανδισμό. Για την ακρίβεια, αν κοιτάξεις προσεκτικά, θα αρχίσεις να προσέχεις ότι αυτός ο νέος άντρας έχει κάτι παράδοξα αλλόκοτο. Δεν έχω δει ποτέ νεαρό με τόσο ακατανόητη ομορφιά.

Η τελευταία φωτογραφία είναι και η πιο τερατώδης. Σε αυτή είναι αδύνατον να μαντέψεις την ηλικία, αν και τα μαλλιά φαίνονται γκριζαρισμένα. Είναι τραβηγμένη στη γωνία ενός απίστευτα βρόμικου δωματίου (φαίνεται ολοκάθαρα ότι ο σοβάς στους τοίχους έχει αρχίσει να πέφτει σε τρία σημεία). Τα μικρά χέρια του τα σταυρώνει μπροστά του. Αυτή τη φορά δεν χαμογελάει. Στο πρόσωπό του δεν υπάρχει καμία απολύτως έκφραση. Η φωτογραφία αποπνέει μια ανατριχιαστική, δυσσιώνη αίσθηση, λες και ο φακός τον είχε αιχμαλωτίσει τη στιγμή που πέθαινε, ζεσταίνοντας τα χέρια του πάνω από μια σόμπα. Κι ούτε είναι αυτό το μόνο που σε σοκάρει. Το κεφάλι φαίνεται αρκετά μεγάλο, έτσι που να μπορείς να εξετάσεις λεπτομερειακά τα χαρακτηριστικά: το μέτωπο είναι συνηθισμένο, οι ρυτίδες στο μέτωπο συνηθισμένες, τα φρύδια επίσης συνηθισμένα, τα μάτια, η μύτη, το στόμα, το πιγούνι... το πρόσωπο δεν είναι απλώς ανέκφραστο, αποτυγχάνει ακόμα και να αποτυπωθεί στη μνήμη. Δεν έχει καμία απολύτως ατομικότητα. Το μόνο που έχω να κάνω για να ξεχάσω αυτό το πρόσωπο αφότου το κοιτάξω είναι να κλείσω τα μάτια μου.

Μπορώ να θυμηθώ τον τοίχο του δωματίου, τη μικρή σόμπα, κάθε εντύπωση όμως από το πρόσωπο της κεντρικής μορφής στο πλάνο έχει διαγραφεί· μου είναι αδύνατον να ανακαλέσω στη μνήμη μου το οποιοδήποτε χαρακτηριστικό της. Ένα τέτοιο πρόσωπο δεν θα μπορούσε ποτέ να γίνει αντικείμενο ζωγραφικού πίνακα, ούτε καν ενός καρτούν. Ανοίγω τα μάτια. Δεν υπάρχει καν η ευχαρίστηση της αναθύμησης: φυσικά, τέτοιου είδους πρόσωπο ήταν! Για να θέσω το ζήτημα με τους πιο ακραίους όρους: όταν ανοίγω τα μάτια και κοιτάζω τη φωτογραφία δεύτερη φορά, και πάλι δεν μπορώ να τη θυμηθώ. Εξάλλου, κάτι σε αυτή δεν μου αρέσει και με κάνει να νιώθω τόσο άβολα, που στο τέλος θέλω να αποστρέψω το βλέμμα.

Νομίζω ότι μια νεκρική μάσκα θα είχε περισσότερη έκφραση, θα αποτυπωνόταν καλύτερα στη μνήμη. Αυτό το ανδρείκελο δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα ανθρώπινο σώμα πάνω στο οποίο είναι στερεωμένο το κεφάλι ενός αλόγου. Κάτι απερίγραπτο κάνει τον θεατή να αναριγεί από απέχθεια. Δεν έχω δει ποτέ τόσο ανεξιχνίαστο πρόσωπο σε άνθρωπο.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ
ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

Μια ζωή μεγάλης ντροπής, αυτή ήταν ανέκαθεν η δική μου.

Δεν μπορώ καν να διανοηθώ πώς είναι να ζει κανείς ως ανθρώπινο ον. Γεννήθηκα σε ένα χωριό στα βορειοανατολικά και ήμουν ήδη αρκετά μεγάλος όταν είδα το πρώτο μου τρένο. Ανεβοκατέβαινα τη γέφυρα του σταθμού, έχοντας πλήρη άγνοια για τον σκοπό της ύπαρξής της, που φυσικά ήταν να επιτρέπει στους ανθρώπους τη διάβαση από τη μία σιδηροδροχιά στην άλλη. Ήμουν πεπεισμένος πως η γέφυρα είχε φτιαχτεί για να δώσει μια εξωτική πινελιά στην περιοχή και να κάνει τον σταθμό έναν αλλιώτικο παιχνιδότοπο, κάτι σαν παιδική χαρά ξένης χώρας. Παρέμεινα σε αυτή την πλάνη για πολύ καιρό και το ανεβοκατέβασμα στη σκάλα πράγματι αποτελούσε για εμένα μια πολύ ιδιαίτερη διασκέδαση. Πίστευα πως η γέφυρα δεν ήταν παρά μία ακόμα υπηρεσία του σιδηροδρομικού οργανισμού, από τις πιο εκλεπτυσμένες, κι όταν αργότερα ανακάλυψα πως απλώς επρόκειτο για χρηστική κατασκευή, έχασα κάθε ενδιαφέρον γι' αυτήν.

Και πάλι, όταν ως παιδί έβλεπα φωτογραφίες υπόγειων συρμών σε εικονογραφημένα βιβλία, δεν μου περνούσε από

το μυαλό πως είχαν εφευρεθεί για να καλύψουν πρακτικές ανάγκες· μην μπορώντας να κάνω κάτι άλλο από εικασίες, υπέθετα ότι το να ταξιδεύεις με τα υπόγεια τρένα αντί με τα υπέργεια πρέπει να ήταν μια καινοτόμα και απολαυστική διασκέδαση. Από παιδί ήμουν πολύ ασθενικός, τόσο που συχνά έμενα καθηλωμένος στο κρεβάτι. Πόσες και πόσες φορές δεν είχα σκεφτεί, ξαπλωμένος εκεί, τι ανέμπνευστα διακοσμητικά ήταν τα σεντόνια και οι μαξιλαροθήκες. Μόνο όταν κόντευα πια τα είκοσι συνειδητοποίησα ότι στην πραγματικότητα εξυπηρετούσαν έναν πρακτικό σκοπό, κι αυτή η αποκάλυψη της ανθρώπινης ανιαρότητας ξύπνησε μέσα μου μαύρη μελαγχολία. Να πω ότι ποτέ μου δεν κατάλαβα τι σημαίνει πείνα. Με αυτό δεν εννοώ ότι μεγάλωσα σε μια ευκατάστατη οικογένεια –η πρόθεσή μου δεν είναι τόσο ποταπή–, αλλά ότι δεν είχα την παραμικρή ιδέα για τη φύση του αισθήματος της «πείνας». Ακούγεται παράξενο, ποτέ μου όμως δεν αισθάνθηκα ότι το στομάχι μου ήταν άδειο. Μικρός, όταν γυρίζα σπίτι από το σχολείο, έπεφταν όλοι πάνω μου να με ταΐσουν. «Δεν μπορεί να μην πεινάς. Θυμόμαστε πώς είναι, πόσο πολύ πεινάει κανείς όταν γυρίζει σπίτι από το σχολείο. Θες λίγα ζελεδάκια; Και κέικ έχουμε, και μπισκότα». Επιθυμώντας όπως πάντα να τους ευχαριστήσω, μουρμούριζα ότι πεινούσα και μπουκωνόμουν μια χούφτα ζελεδάκια, το τι εννοούσαν όμως όταν μιλούσαν για πείνα μου διέφευγε εντελώς.

Φυσικά, και παρ' όλ' αυτά, τρώω πολύ, δεν θυμάμαι όμως σχεδόν ποτέ να το έχω κάνει από πείνα. Με δελεάζουν τα ασυνήθιστα ή εξεζητημένα εδέσματα κι όταν πηγαίνω σε ξένο σπίτι, τρώω ό,τι μου βάζουν μπροστά μου, ακόμα κι αν χρειαστεί να καταβάλω μια κάποια προσπάθεια. Όταν

ήμουν μικρός, η πιο οδυνηρή ώρα της ημέρας για εμένα ήταν αναμφίβολα εκείνη των οικογενειακών γευμάτων.

Στο σπίτι μου στην επαρχία όλη η οικογένεια –ήμαστε περίπου δέκα τον αριθμό– έτρωγε μαζί, αραδιασμένη σε δυο αντικριστές σειρές στο τραπέζι. Όπως ήταν φυσικό, μιας και ήμουν ο βενιαμίν, εγώ καθόμουν στην άκρη. Η τραπεζαρία ήταν σκοτεινή και η θέα των δέκα ή και περισσότερων μελών της οικογένειας να τρώνε το μεσημεριανό τους, ή το όποιο γεύμα, μέσα σε καταθλιπτική σιωπή ήταν αρκετή για να με κάνει να ανατριχιάζω. Εξάλλου, σε ένα παλιομοδίτικο σπιτικό της υπαίθρου όπως το δικό μας, με λίγο πολύ προκαθορισμένο δαιτολόγιο, ήταν μάταιο να ελπίζεις σε ασυνήθιστα ή εξεζητημένα πιάτα. Κάθε μέρα έτρεμα όλο και περισσότερο την ώρα του φαγητού. Καθόμουν εκεί, στην άκρη του τραπέζιού του αμυδρά φωτισμένου δωματίου και, τρέμοντας σύγκορμος σαν να κρύωνα, έφερνα μικροσκοπικές μπουκιές στο στόμα μου και τις έσπρωχνα μέσα. Γιατί πρέπει τα ανθρώπινα όντα να τρώνε τρία γεύματα την ημέρα – μέρα μπαίνει μέρα βγαίνει; Και πόσο απίστευτα σοβαρό ύφος έχουν όλοι τους όταν το κάνουν! Μάλλον πρόκειται για κάποιου είδους τελετουργικό. Τρεις φορές την ημέρα, κάθε μέρα, την προσδιορισμένη ώρα, η οικογένεια μαζεύεται σε αυτό το μουντό δωμάτιο. Τα σερβίτσια στρώνονται με την αρμόζουσα σειρά και, ανεξαρτήτως του αν πεινάμε ή όχι, όλοι μασουλάμε το φαγητό μας σιωπηλοί, με χαμηλωμένο βλέμμα. Ποιος ξέρει; Ίσως να είναι κάτι σαν προσευχή προς εξευμενισμό των όποιων πνευμάτων ελλοχεύουν στο σπίτι... Μερικές φορές το πήγαινα τόσο μακριά ώστε να σκέφτομαι έτσι.

Αν δεν φας, θα πεθάνεις, λέει το γνωμικό, εμένα όμως μου

φαινόταν σαν μία ακόμα δυσάρεστη απειλή. Ωστόσο, αυτή η πρόληψη (μόνο ως τέτοια μπορούσα να τη σκεφτώ) ανέκαθεν ξυπνούσε μέσα μου την αμφιβολία και τον φόβο. Τίποτα δεν μου φαινόταν τόσο δυσνόητο, τόσο ακατανόητο και ταυτόχρονα τόσο απειλητικά υπαινικτικό όσο αυτή η κοινοτοπία: «Οι άνθρωποι δουλεύουν για να βγάξουν το ψωμί τους, γιατί αν δεν φάνε, θα πεθάνουν».

Με άλλα λόγια, θα μπορούσατε να πείτε πως εξακολουθώ να μην καταλαβαίνω τι κάνει τους ανθρώπους να λειτουργούν όπως λειτουργούν. Τόση ήταν η αναστάτωσή μου όταν ανακάλυψα πως η δική μου αντίληψη για την ευτυχία ήταν εντελώς διαφορετική από όλων των άλλων, που άρχισα να στριφογυρίζω τις νύχτες στο κρεβάτι μου, ξαγρυπνώντας και βογκώντας. Δεν είναι υπερβολή να πω ότι η ανακάλυψη με έσπρωξε στα όρια της τρέλας. Αναρωτιέμαι αν στην πραγματικότητα ήμουν ευτυχισμένος. Από όταν ήμουν μικρό παιδί, θυμάμαι να μου λένε, πραγματικά τόσο πολλές φορές που έχω χάσει πια το μέτρημα, πόσο τυχερός ήμουν, εγώ όμως ανέκαθεν ένιωθα σαν να υπέφερα τα μαρτύρια της Κόλασης. Για την ακρίβεια, μου φαινόταν πως αυτοί που με αποκαλούσαν καλότυχο ήταν πολύ πιο τυχεροί από εμένα.

Μερικές φορές σκεφτόμουν πως είχαν πέσει πάνω μου και οι δέκα πληγές του Φαραώ, έστω και μία από τις οποίες θα αρκούσε για να μετατρέψει τους άλλους σε δολοφόνους.

Απλώς δεν καταλαβαίνω. Δεν έχω την παραμικρή ιδέα για τη φύση ή το εύρος των δεινών των άλλων ανθρώπων. Πρακτικά προβλήματα, βάσανα που θα μπορούσαν να γλυκάνουν φτάνει μονάχα να υπήρχε αρκετό φαγητό στο τραπέζι – ίσως τέτοιες να είναι οι πλέον καταστροφικές από όλες τις

συμφορές, φωτιές της Κόλασης ικανές να κάνουν στάχτη τις δέκα πληγές μου, αυτό ακριβώς όμως είναι που δεν καταλαβαίνω: αν όσοι με περιβάλλουν καταφέρνουν να επιβιώνουν χωρίς να αυτοκτονούν, χωρίς να τρελαίνονται, χωρίς να υποκύπτουν στην απόγνωση, διατηρώντας το ενδιαφέρον τους για τα πολιτικά κόμματα, συνεχίζοντας αποφασιστικά τον αγώνα για επιβίωση, τότε μπορεί τα βάσανά τους να είναι γνήσια; Κάνω λάθος που σκέφτομαι ότι αυτοί οι άνθρωποι έχουν γίνει τόσο μεγάλοι εγωιστές και είναι τόσο πεπεισμένοι πως είναι φυσιολογικός ο τρόπος ζωής τους ώστε να μην αμφισβητούν ποτέ, ούτε μία φορά, τον εαυτό τους; Αν είναι έτσι, τότε, λογικά, υπομένουν με ευκολία τα βάσανά τους: είναι τα κοινά δεινά όλων των ανθρώπινων όντων και ίσως ό,τι καλύτερο μπορεί κανείς να ελπίζει. Δεν ξέρω... Αν κάποιος κοιμάται καλά το βράδυ, υποθέτω πως βρίσκει την αρχή της καινούριας μέρας αναζωογονητική. Τι είδους όνειρα κάνουν αυτοί οι άνθρωποι; Τι σκέφτονται όταν περπατούν στον δρόμο; Τα λεφτά; Μάλλον όχι – δεν μπορεί να είναι μόνο αυτό. Έχω ακούσει τη θεωρία που υποστηρίζει πως τα ανθρώπινα όντα ζουν για να τρώνε, ποτέ μου όμως δεν άκουσα κανέναν να λέει ότι ζει για να βγάζει λεφτά. Όχι. Και παρ' όλ' αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις... Όχι, ούτε καν αυτό δεν ξέρω... Όσο περισσότερο το σκέφτομαι, τόσο λιγότερο το καταλαβαίνω. Το μόνο που νιώθω είναι αιφνίδια και σφοδρά κύματα αναστάτωσης και τρόμου κάθε φορά που σκέφτομαι πως από όλο το ανθρώπινο γένος, μόνο εγώ είμαι τόσο διαφορετικός. Μου είναι σχεδόν αδύνατον να συζητήσω με άλλους ανθρώπους. Για τι πράγμα να μιλήσω, πώς πρέπει να το πω; Δεν ξέρω.

Έτσι έγινε κι άρχισα να κάνω τον κλόουν.

Αυτή ήταν και η τελευταία εκστρατεία αγάπης που απηύθυνα στα ανθρώπινα όντα. Μολονότι έτρεφα θανάσιμο φόβο για τους ανθρώπους, μου φαινόταν αδύνατον να αποκηρύξω τη συνάφειά τους. Κατάφερα να έχω μονίμως στα χείλη μου ένα –επίπλαστο– χαμόγελο· αυτή ήταν η υπηρεσία που προσέφερα στους άλλους, ένα εξαιρετικά επισφαλές επίτευγμα, για την πραγματοποίηση του οποίου χρειαζόταν να καταβάλλω μεγάλη και ιδιαιτέρως επίπονη προσπάθεια.

Ως παιδί δεν είχα καμία απολύτως ιδέα όχι μόνο για το τι βασάνιζε τους γύρω μου, ακόμα και τα μέλη της ίδιας μου της οικογένειας, αλλά και για το τι σκέφτονταν. Είχα επίγνωση μόνο των δικών μου ανομολόγητων φόβων και συστολών. Έτσι, πολύ σύντομα, προτού καλά καλά οι υπόλοιποι το πάρουν είδηση, είχα μετατραπεί σε επιτήδειο κλόουν, έναν μασκαρά, ένα παιδί που κάθε του λέξη ήταν κι ένα ψέμα.

Έχω προσέξει ότι στις οικογενειακές φωτογραφίες εκείνου του καιρού όλοι οι άλλοι έχουν σοβαρά πρόσωπα· μόνο το δικό μου είναι μονίμως παραμορφωμένο από ένα αλλόκοτο χαμόγελο. Αυτό το χαμόγελο ήταν ένα ακόμη από τα πολλά παιδιαστικά, αξιολύπητα καμώματά μου.

Ποτέ μου δεν αντιμίλησα σε κάποιον από την οικογένειά μου. Ακόμα και η παραμικρή επίπληξη με χτυπούσε με τη δύναμη κεραυνού και σχεδόν με τρέλαινε. Γίνε αυθάδης! Δεν υπήρχε καμία περίπτωση να το κάνω, αφού ήμουν πεπεισμένος πως οι επιπλήξεις τους ήταν, πέρα από κάθε αμφιβολία, η φωνή της απόλυτης ανθρώπινης αλήθειας που μου απευθυνόταν από το προαιώνιο παρελθόν· πίστευα εμμονικά ότι εφόσον δεν είχα το σθένος να ενεργώ σύμφωνα με αυτή την

αλήθεια, ίσως να είχα ήδη απορριφθεί ως ακατάλληλος για να ζήσω ανάμεσα στα ανθρώπινα όντα. Αυτή η πεποίθηση με κατέστησε ανίκανο να επιχειρηματολογώ υπέρ του εαυτού μου. Όποτε κάποιος με επέκρινε, αισθανόμουν βέβαιος πως είχα πέσει θύμα της πιο τρομερής πλάνης. Δεχόμουν πάντοτε την επίθεση σιωπηρά, αν και μέσα μου θέριευε ένας τρόμος που σχεδόν με παρέλυε.

Υποθέτω ότι σε κανέναν δεν αρέσει να τον επικρίνουν ή να του φωνάζουν, στο πρόσωπο όμως ενός εξοργισμένου με εμένα ανθρώπινου όντος εγώ βλέπω ένα ξεγυμνωμένο από φτιασίδα άγριο ζώο, φριχτότερο από κάθε λιοντάρι, κροκόδειλο ή δράκο. Φαίνεται πως οι άνθρωποι συνήθως κρύβουν αυτή την αληθινή, αφτιασίδωτη φύση τους, κάποτε όμως έρχεται η στιγμή (όπως όταν ένας ταύρος βολεμένος και νωθρός σε ένα χλοερό λιβάδι τινάζει ξαφνικά την ουρά του για να σκοτώσει την αλογόμυγα στο μερί του) που ο θυμός τους κάνει να αποκαλύψουν την πραγματική υπόστασή τους σε όλο το φρικώδες μεγαλείο της. Το να το βλέπω να συμβαίνει ανέκαθεν ξυπνούσε μέσα μου έναν φόβο αρκετά μεγάλο για να με κάνει να ανατριχιάζω, και στη σκέψη πως αυτή η υπόσταση ίσως να είναι ένα από τα προαπαιτούμενα για την επιβίωσή σου ως ανθρώπινο ον με έχει κάνει στο παρελθόν να απελπιστώ σχεδόν ολοκληρωτικά με τον εαυτό μου.

Ανέκαθεν έτρεμα από φόβο μπροστά στους ανθρώπους. Ανίκανος καθώς ήμουν να νιώσω έστω και την ελάχιστη σιγουριά για την ικανότητά μου να μιλάω και να φέρομαι ως ανθρώπινο ον, κρατούσα τις αγωνίες μου κλειδωμένες μέσα μου. Κρατούσα τη μελαγχολία και την ταραχή μου κρυμμένες, προσέχοντας να μην αποκαλυφθεί έστω και ένα ίχνος

τους. Υποκρινόμουν μια αθώα αισιοδοξία· σταδιακά τελειοποιήθηκα στον ρόλο του φαιδρού εκκεντρικού.

Όσο μπορώ και κάνω τους άλλους να γελάνε, αδιάφορο πώς, σκεφτόμουν, θα είμαι εντάξει. Αν το πετύχω αυτό, το πιθανότερο είναι ότι κανένας δεν θα νοιάζεται και πολύ για την αποστασιοποίησή μου από τη ζωή του. Το ένα πράγμα που πρέπει να αποφύγω είναι να φανώ προσβλητικός: θα είμαι το τίποτα, ο άνεμος, ο ουρανός. Η δράση μου ως γελωτοποιού, ενός ρόλου γεννημένου από απόγνωση, επεκτεινόταν μέχρι και τους υπηρέτες, τους οποίους φοβόμουν περισσότερο κι από την οικογένειά μου, αφού τους έβρισκα εντελώς ακατανόητους.

Το καλοκαίρι έκανα τους πάντες να γελάνε τριγυρίζοντας στο σπίτι ντυμένος με ένα κόκκινο μάλλινο πουλόβερ κάτω από το βαμβακερό κιμονό μου. Ακόμα και ο μεγαλύτερος αδελφός μου, που σπάνια ενέδιδε στην ευθυμία, έσκαγε στα γέλια και σχολίαζε σε αβάσταχτα τρυφερό τόνο: «Δεν σου πάει και πάρα πολύ, Γιόζο». Παρ' όλες τις τρέλες μου όμως, δεν ήμουν τόσο αναίσθητος στο κρύο και στη ζέστη ώστε να κυκλοφορώ με μάλλινο πουλόβερ κατακαλόκαιρο. Αντί για αυτό, είχα φορέσει στα χέρια μου τις μακριές ως το γόνατο κάλτσες της μικρής μου αδελφής, αφήνοντάς τες να ξεχωρίζουν από το κάτω μέρος των μανικιών του κιμονό μου και να δίνουν την εντύπωση ότι φορούσα πουλόβερ.

Ο πατέρας μου πήγαινε συχνά για τη δουλειά του στο Τόκιο και διατηρούσε ένα σπίτι εκεί γι' αυτόν τον λόγο. Έμενε στην πόλη δύο ή τρεις εβδομάδες τη φορά και πάντα επέστρεφε φορτωμένος με μια πραγματικά εντυπωσιακή ποσότητα δώρων, όχι μόνο για εμάς του στενού οικογενειακού κύκλου,

αλλά και για τους υπόλοιπους συγγενείς μας. Ήταν κάτι σαν χόμπι του. Σε μία περίπτωση, το προηγούμενο βράδυ της αναχώρησής του για το Τόκιο, μάζεψε εμάς τα παιδιά στο καθιστικό και μας ρώτησε χαμογελώντας τι δώρα θα θέλαμε αυτή τη φορά να μας φέρει, σημειώνοντας προσεκτικά την απάντηση του καθενός μας σε ένα μπλοκάκι. Ήταν πολύ ασυνήθιστο για τον Πατέρα να φέρεται με τόση τρυφερότητα στα παιδιά του.

«Κι εσύ, Γιόζο;» με ρώτησε, το μόνο που μπόρεσα να κάνω όμως ήταν να τραυλίσω ακατάληπτα.

Όποτε με ρωτούσαν τι ήθελα, η πρώτη μου παρόρμηση ήταν να απαντήσω «τίποτα». Σκεφτόμουν ότι δεν θα είχε διαφορά, αφού έτσι κι αλλιώς τίποτα δεν θα με έκανε ευτυχισμένο. Ταυτόχρονα, ήμουν εκ γενετής ανίκανος να αρνηθώ οτιδήποτε μου προσφερόταν, ακόμα κι όταν δεν ήταν του γούστου μου. Όταν σιχαινόμουν κάτι, μου ήταν αδύνατον να προφέρω τις λέξεις «Δεν μου αρέσει». Όταν μου άρεσε κάτι, το δοκίμαζα διστακτικά, φευγαλέα, λες κι ήταν απίστευτα πικρό. Και στις δύο περιπτώσεις ένας ανείπωτος φόβος με διέλυε. Με άλλα λόγια, δεν είχα καν το σθένος να διαλέξω ανάμεσα σε δύο εναλλακτικές. Σε αυτό το δεδομένο πιστεύω ότι ενυπήρχε ένα από τα χαρακτηριστικά που σε ύστερα χρόνια θα εξελισσόταν σε μία από τις βασικές αιτίες της «ντροπιαστικής ζωής» μου.

Παρέμεινα σιωπηλός διστάζοντας. Ο πατέρας μου έχασε λίγη από την καλή του διάθεση.

«Θες να σου πάρω βιβλίο; Ή μήπως μια μάσκα για τον πρωτοχρονιάτικο χορό του λιονταριού; Τώρα τις πουλάνε και σε παιδικό μέγεθος. Δεν θα σου άρεσε μια τέτοια;»

Οι μοιραίες λέξεις «δεν θα σου άρεσε μια τέτοια;» μου

έδεσαν τη γλώσσα. Δεν μπορούσα καν να σκεφτώ μια κατάλληλη φαιδρή απάντηση. Η αποτυχία μου ως γελωτοποιού ήταν πλήρης.

«Υποθέτω πως ένα βιβλίο θα ήταν το καλύτερο», είπε σοβαρά ο μεγάλος αδελφός μου.

«Μάλιστα». Η ευχαρίστηση στράγγισε από το πρόσωπο του πατέρα μου κι έκλεισε απότομα το μπλοκάκι του χωρίς να γράψει τίποτα.

Τι αποτυχημένος. Τώρα είχα εξοργίσει τον πατέρα μου και σίγουρα η εκδίκησή του θα ήταν φοβερή και τρομερή. Εκείνο το βράδυ, τρέμοντας ξάγρυπνος στο κρεβάτι μου, προσπάθησα να σκεφτώ έναν τρόπο για να επανορθώσω. Ξεγλίστρησα αθόρυβα από το δωμάτιό μου, κατέβηκα ακροπατώντας στο καθιστικό και άνοιξα το συρτάρι του γραφείου όπου συνήθως φυλούσε ο πατέρας μου το μπλοκάκι του. Το βρήκα και το έβγαλα έξω. Ξεφύλλισα τις σελίδες ώσπου έφτασα σε εκείνες με τα σημειωμένα δώρα. Έγλειψα το μολύβι του μπλοκ κι έγραψα με μεγάλα γράμματα ΜΑΣΚΑ ΛΙΟΝΤΑΡΙΟΥ. Έχοντας τελειώσει τη δουλειά, γύρισα στο κρεβάτι μου. Δεν είχα την παραμικρή επιθυμία για μια μάσκα λιονταριού. Για την ακρίβεια, θα προτιμούσα ένα βιβλίο. Ήταν φανερό όμως ότι ο Πατέρας ήθελε να μου πάρει μάσκα και η φρενιασμένη λαχτάρα μου να ικανοποιήσω την επιθυμία του και να αποκαταστήσω την καλή διάθεσή του μου είχαν δώσει το θάρρος να μπω κρυφά στο καθιστικό καταμεσής της νύχτας.

Αυτό το απεγνωσμένο τέχνασμα στέφθηκε από την απόλυτη επιτυχία στην οποία είχα ελπίσει, επιβραβευοντάς με για την προσπάθειά μου. Όταν, μερικές μέρες αργότερα, ο πατέρας μου επέστρεψε από το Τόκιο και τον κρυφάκουσα να

λέει στη Μητέρα με τη δυνατή φωνή του –ήμουν στο παιδικό δωμάτιο εκείνη την ώρα– «Τι λες ότι βρήκα όταν άνοιξα το μπλοκάκι μου στο μαγαζί με τα παιχνίδια; Δες εδώ – κάποιος έγραψε “μάσκα λιονταριού”. Δεν είναι ο δικός μου γραφικός χαρακτήρας. Για μια στιγμή απόρησα, μετά όμως θυμήθηκα. Σκανταλιά του Γιόζο είναι αυτή. Ξέρεις, τον ρώτησα τι ήθελε να του φέρω από το Τόκιο, εκείνος όμως στεκόταν και με κοιτούσε χαμογελώντας αμίλητος. Αργότερα πρέπει να άρχισε να θέλει τόσο πολύ τη μάσκα λιονταριού, που δεν άντεξε. Πολύ παράξενο παιδί. Κάνει ότι δεν ξέρει τι θέλει κι ύστερα πάει και το γράφει. Αν ήθελε τόσο πολύ τη μάσκα, δεν είχε παρά να μου το πει. Γελούσα μόνος μου μπροστά σε όλον τον κόσμο στο μαγαζί με τα παιχνίδια. Πες του να έρθει αμέσως εδώ».

Μια άλλη φορά μάζεψα το υπηρετικό προσωπικό στο δωμάτιο με την ξενική διακόσμηση. Έβαλα έναν από τους υπηρέτες να κοπανάει στην τύχη τα πλήκτρα του πιάνου (παρόλο που ζούσαμε στην επαρχία, το σπίτι μας ήταν εξοπλισμένο με όλες τις ανέσεις) και τους έκανα όλους να κρατούν την κοιλιά τους από τα γέλια, χορεύοντας έναν κακότεχο ινδιάνικο χορό στον παράτονο ρυθμό. Ο αδελφός μου με τράβηξε φωτογραφία με φλας την ώρα που χόρευα. Όταν η φωτογραφία εμφανίστηκε, μπορούσες να δεις το πιπί μου μέσα από το άνοιγμα των δύο μαντιλιών που είχα φορέσει σαν περίζωμα, εικόνα η οποία επίσης έφερε πολλά γέλια. Το όλο εγχείρημα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως θρίαμβος, μια επιτυχία που ξεπέρασε τις ίδιες μου τις προσδοκίες.

Ήμουν συνδρομητής σε καμιά δεκαριά ή και περισσότερα παιδικά περιοδικά και για τις ιδιωτικές αναγνώσεις μου

παράγγελα όλων των ειδών τα βιβλία από το Τόκιο. Έγινα αυθεντία στους άθλους του Δόκτορα Μπαρούφα και του Δασκάλου που τα Ήξερε Όλα και εντρύφησα σε κάθε λογής ιστορίες τρόμου και περιπέτειας, συλλογές ανεκδότην, τραγούδια και τα συναφή. Ποτέ δεν ξέμενα από υλικό για τις παλαβές ιστορίες που αφηγούμουν με απόλυτη σοβαρότητα στα μέλη της οικογένειάς μου για να τους κάνω να γελάνε.

Τι γινόταν όμως με την εκπαίδευσή μου;

Βρισκόμουν κοντά στο να κερδίσω τον σεβασμό του περιγυρού μου, ωστόσο, η προοπτική να είμαι σεβαστός με φόβιζε όσο τίποτα. Στο μυαλό μου, «σεβαστός» ήταν κάποιος που είχε πετύχει σχεδόν ολοκληρωτικά να ξεγελάσει τους γύρω του, αλλά που εντέλει είχε αποκαλυφθεί χάρη στην οξύνοια ενός πάνσοφου και παντοδύναμου ανθρώπου ο οποίος τον κατέστρεψε ξεσκεπάζοντάς τον, αναγκάζοντάς τον να υποστεί μια ντροπή χειρότερη κι από τον θάνατο. Ακόμα κι αν, υποθετικά, κατάφερα να ξεγελάσω τα περισσότερα ανθρώπινα όντα ώστε να με σεβαστούν, ένα από αυτά θα έβλεπε την αλήθεια και, αργά ή γρήγορα, τα υπόλοιπα ανθρώπινα όντα θα τη μάθαιναν επίσης. Πόση θα ήταν η οργή και η εκδικητικότητά τους όταν συνειδητοποιούσαν ότι είχαν εξαπατηθεί! Ήταν μια ανατριχιαστική σκέψη.

Η φήμη που απέκτησα στο σχολείο δεν οφειλόταν τόσο στο ότι ήμουν γόνος μιας πλούσιας οικογένειας όσο στο ότι, κατά το κοινώς λεγόμενο, «είχα μυαλό». Ασθενικός καθώς ήμουν, έχανα συχνά μαθήματα για ένα δυο μήνες, καμιά φορά και για ολόκληρη τη σχολική χρονιά. Παρ' όλ' αυτά, όταν επέστρεφα στα θρανία, ακόμα στη φάση της ανάρρωσης και μετακινούμενος με ρίκσο, και έγραφα τα διαγωνίσματα στο

τέλος της χρονιάς, κατέληγα και πάλι ο πρώτος της τάξης μου χάρη στο «μυαλό» μου. Δεν μελετούσα ποτέ, ακόμα κι όταν ήμουν καλά. Την ώρα του μαθήματος σκιστάριζα καρτούν και στα διαλείμματα έκανα τους συμμαθητές μου να γελάνε παρουσιάζοντας και εξηγώντας τους τα σκίτσα μου. Στο μάθημα της έκθεσης έγραφα μόνο αστείες ιστορίες. Ο δάσκαλός μου με μάλωνε, αυτό όμως δεν με σταματούσε, γιατί ήξερα ότι στα κρυφά τις απολάμβανε. Μια μέρα παρέδωσα μια ιστορία γραμμένη σε ιδιαίτερα λυπητερό ύφος, διηγούμενος πώς σε ένα σιδηροδρομικό ταξίδι με τη μητέρα μου στο Τόκιο είχα κάνει τσίσα μου στο πτυελοδοχείο του διαδρόμου. (Το περιστατικό ήταν αληθινό, όταν συνέβη όμως ήξερα ότι επρόκειτο για πτυελοδοχείο· είχα κάνει σκόπιμα την γκάφα, παριστάνοντας το αθώο παιδί.) Τόσο σίγουρος ήμουν ότι ο δάσκαλος θα γελούσε, που τον ακολούθησα χωρίς να με δει στο γραφείο του προσωπικού. Αμέσως μόλις βγήκε από την τάξη, τράβηξε την έκθεσή μου από το πάκο με τις υπόλοιπες κι άρχισε να τη διαβάζει προχωρώντας στον διάδρομο. Σύντομα κρυφογελούσε. Μπήκε στο γραφείο των δασκάλων κι ύστερα από ένα δυο λεπτά –όταν την τελείωσε ίσως;-, ξέσπασε σε βροντερά γέλια, με το πρόσωπο κατακόκκινο. Τον είδα να δίνει την έκθεσή μου στους άλλους δασκάλους. Ήμουν πολύ ευχαριστημένος με τον εαυτό μου.

Ένας σκανταλιάρης διαβολάκος.

Είχα καταφέρει να φανώ σκανταλιάρης. Είχα καταφέρει να αποφύγω τον σεβασμό. Ο έλεγχός μου ήταν πάντοτε γεμάτος άριστα, με μοναδική εξαίρεση τη διαγωγή, που δεν ήταν ποτέ καλύτερη από κοσμία ή επίμεμπτη. Αυτό το τελευταίο ήταν μία ακόμα πηγή ψυχαγωγίας για την οικογένειά μου.

Η πραγματική φύση μου ωστόσο ήταν διαμετρικά αντίθετη με τον ρόλο του σκανταλιάρη διαβολάκου. Βλέπετε, είχα ήδη μάθει κάτι λυπηρό από τις υπηρέτριες και τους υπηρέτες μας: ότι ήμουν διεφθαρμένος. Τώρα πιστεύω ότι το να φορτώσεις έναν τέτοιο χαρακτηρισμό σε ένα μικρό παιδί είναι το πιο άσχημο, ελεεινό και αισχρό έγκλημα που μπορεί να διαπράξει ανθρώπινο ον. Αλλά το άντεξα. Έφτασα στο σημείο να θεωρώ ότι μου αποκάλυπτε μία ακόμα πλευρά των ανθρώπινων όντων. Μέσα στην αδυναμία μου χαμογελούσα. Αν είχα αποκτήσει τη συνήθεια να λέω την αλήθεια, ίσως να κατάφερα να μιλήσω στον πατέρα ή στη μητέρα μου για το έγκλημα χωρίς να ντρέπομαι, δεν μπορούσα όμως να κατανοήσω πλήρως ούτε καν τους ίδιους μου τους γονείς. Να ζητήσω βοήθεια από το οποιοδήποτε ανθρώπινο ον – όχι, από αυτό το τέχνασμα δεν μπορούσα να περιμένω τίποτα. Ας πούμε ότι εξέφραζα το παράπονό μου στον πατέρα ή στη μητέρα μου, ή στην αστυνομία, ή στην κυβέρνηση· θα μπορούσα να το κάνω, υποπτευόμουν όμως ότι στο τέλος θα βρισκόταν κάποιος που τα είχε καλά με τον κόσμο για να μου κλείσει το στόμα αντιτάσσοντας δικαιολογίες τις οποίες αυτός ο κόσμος ενέκρινε.

Είναι πασιφανές πως η ευνοιοκρατία αναπόφευκτα υπάρχει: θα ήταν μάταιο να παραπονεθώ σε ανθρώπινα όντα. Έτσι, δεν αποκάλυψα την αλήθεια. Αισθανόμουν ότι δεν είχα άλλη επιλογή από το να εξακολουθήσω να υπομένω τα χτυπήματα, συνεχίζοντας να κάνω τον κλόουν.

Κάποιοι ίσως με χλευάσουν. «Τι εννοείς λέγοντας ότι δεν έχεις πίστη στα ανθρώπινα όντα; Πότε έγινες χριστιανός και δεν το καταλάβαμε;» Δεν μπορώ ωστόσο να δω πώς και γιατί η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα ανθρώπινα όντα πρέπει

οπωσδήποτε να οδηγεί απευθείας στη θρησκεία. Αντίθετα, δεν είναι αλήθεια ότι τα ανθρώπινα όντα, συμπεριλαμβανομένων αυτών που ίσως τώρα με χλευάζουν, ζουν μέσα σε μια αμοιβαία έλλειψη εμπιστοσύνης, χωρίς να σκέφτονται καθόλου τον Θεό ή οτιδήποτε άλλο; Υπάρχει κάτι που έγινε όταν ήμουν μικρός. Ένα σημαντικό στέλεχος του πολιτικού κόμματος στο οποίο ανήκε ο πατέρας μου είχε έρθει για μια ομιλία στην πόλη μας και οι υπηρέτες με είχαν πάει στο θέατρο να τον ακούσω. Στην αίθουσα δεν έπεφτε καρφίτσα. Όλοι όσοι συμμερίζονταν τις απόψεις του πατέρα μου ήταν παρόντες και χειροκροτούσαν με ενθουσιασμό. Όταν η ομιλία τελείωσε, το κοινό βγήκε στη νύχτα, σε παρέες των τριών και των πέντε ατόμων. Ξεκινώντας για την επιστροφή στα σπίτια τους μέσα από τους σκεπασμένους με χιόνι δρόμους, σχολίαζαν δηκτικά τη συγκέντρωση. Ανάμεσα στις φωνές, μπόρεσα να ξεχωρίσω εκείνες των στενότερων φίλων του πατέρα μου να παραπονιούνται σχεδόν με οργή για το πόσο άστοχα είχαν αποδειχτεί τα εισαγωγικά σχόλια του πατέρα μου και πόσο δύσκολο ήταν να βγάλει κάποιος νόημα από την ομιλία του σπουδαίου πολιτικού. Ύστερα, αυτοί οι ίδιοι άντρες πέρασαν από το σπίτι μου, μπήκαν στο καθιστικό μας και είπαν στον πατέρα μου με ύφος γνήσιου ενθουσιασμού ότι η συγκέντρωση ήταν μια μεγάλη επιτυχία. Ακόμα και οι υπηρέτες, όταν τους ρώτησε η μητέρα μου, απάντησαν σαν να μιλούσαν εντελώς αυθόρμητα πως η εκδήλωση ήταν πολύ ενδιαφέρουσα. Ήταν οι ίδιοι υπηρέτες που σε όλον τον δρόμο για το σπίτι γκρίνιαζαν λέγοντας πως οι πολιτικές συγκεντρώσεις είναι το πιο βαρετό πράγμα στον κόσμο.

Αυτό ωστόσο δεν είναι παρά ένα ασήμαντο παράδειγμα.

Είμαι πεπεισμένος πως η ανθρώπινη ζωή βρίθει λαμπρών παραδειγμάτων αυθεντικού, ευτυχούς, ανέξοδου φαρισαϊσμού – ανθρώπων που εξαπατούν αλλήλους ελαφρά τη καρδία χωρίς (παραδόξως) να πλήττονται, ή ανθρώπων που φαίνεται ακόμα και να αγνοούν ότι εξαπατούν ο ένας τον άλλο. Δεν τρέφω όμως ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περιστατικά αμοιβαίας εξαπάτησης, αφού κι εγώ περνάω όλη την ημέρα εξαπατώντας τους άλλους με τα μασκαραλίκια μου. Δεν έχω κατορθώσει να αναπτύξω ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ηθική, όπως αυτή ορίζεται στα φιλοσοφικά συγγράμματα, στην ανάλυση εννοιών όπως η «αρετή». Δυσκολεύομαι να καταλάβω τι είδους άνθρωπος είναι αυτός που ζει ή που είναι βέβαιος ότι μπορεί να ζήσει αυθεντικά, ευτυχισμένα, ανέφελα εξαπατώντας ταυτόχρονα τους άλλους. Τα ανθρώπινα όντα δεν μου αποκάλυψαν ποτέ τούτο το δυσνόητο μυστικό. Αν ήξερα μονάχα αυτό το ένα πράγμα, δεν θα χρειαζόταν να φοβάμαι τους ανθρώπους τόσο πολύ, ούτε να εναντιώνομαι στην ανθρώπινη ζωή, ούτε να βασανίζομαι από ατέρμονα μαρτύρια της Κόλασης τις νύχτες. Εν ολίγοις, πιστεύω ότι δεν μίλησα σε κανέναν γι' αυτό το ειδικό έγκλημα που διέπρατταν εναντίον μου οι υπηρέτες όχι από έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα ανθρώπινα όντα, ούτε φυσικά εξαιτίας των χριστιανικών τάσεων μου, αλλά επειδή τα ανθρώπινα όντα γύρω μου με είχαν εξοστρακίσει από τον κόσμο της εμπιστοσύνης και της έλλειψής της. Ακόμα και οι γονείς μου μερικές φορές επεδείκνυαν συμπεριφορές που μου ήταν δύσκολο να κατανοήσω.

Έχω επίσης την εντύπωση ότι πολλές γυναίκες κατάφεραν, ενστικτωδώς, να ψυχανεμιστούν αυτή τη μοναχικότητά

μου, την οποία δεν εξομολογήθηκα ποτέ σε κανέναν, κι αυτό, στα ύστερα χρόνια, έμελλε να γίνει ένας από τους λόγους που οι άλλοι με εκμεταλλεύονταν με τόσο πολλούς και διαφορετικούς τρόπους.

Οι γυναίκες έβρισκαν σε εμένα έναν άντρα που μπορούσε να κρατήσει ερωτικό μυστικό.